

TATBİKATTA DEVLETLER HUKUKU (1)

Konferansı veren: Sir Arnold D. Mc Nair.
(Milletlerarası Lahey Adalet Divanı Hâkimlerinden)

Tercüme eden: Müzehher Renda
Devletler Hukuku Asistanı

Dinleyicilerim arasında birçok kimselerin devletler hukuku mütehas-
sıları olduklarını biliyorum. Fakat bugünkü misafirlerimiz arasında bu
sahada mütehasıs olmıyan birçok hukukçu vardır ve sözlerim de daha
ziyade onlara hitap edecektir. Kendimi, tatbikatta devletler hukukunun
ne olduğunu, icra sahasını, ne gibi meseleleri hallettiğini, bu hukuku tat-
bik eden mahkemeleri ve bu hukuka ne dereceye kadar riayet edildiğini
veya bu hukukun ne dereceye kadar infaz edildiğini bilmek isteyen bir İn-
giliz hukukçusunun yerine koymıya çalışacağım. Misallerimi bilhassa
Milletlerarası Daimî Adalet Divanından alacağım.

1 — Devletler umumî hukukunun icra sahası:

Sadece devletler hukuku diye bahsedeceğim devletler umumî huku-
kunun icra sahası, devletler arasındaki hukukî münasebetlerdir. Devlet-
ler hukukunun, devletlerin siyasî veya ekonomik veya ahlâkî münase-
betleri ile alâkası yoktur. Nasıl ki İngiltere kanunlarının, yemek daveti-
yeleri gibi içtimaî münasebetlerimizle veyahut hayır yapmak veya iyi
komşuluk etmek vazifeleri gibi ahlâkî münasebetlerimizle alâkası yoktur.
Hukukî münasebetler sahası, ne devletler arasında ne de devlet içinde
müstakar değildir ve devletler hukukunun tarihinde aynen kendi hu-
kuk tarihimize olduğu gibi hukukî olmıyan münasebetlerimizin mü-
tebaki sahasının daralması pahasına hukukî münasebetler sahasında
tedrici bir gelişme müşahade edilmektedir. Meselâ 50 sene evveline ka-
dar İngilteredeki bir işverenin, kendisinin hiç bir suitaksiri olmayan
bir kaza dolayısıyla bir işçiye tazminat ödemesi için kanunî hiçbir mükel-
lefiyeti yoktu. Bilâhare kabul edilen kanunlar işverenlere muayyen
bazı mükellefiyetler tahmil etmek suretiyle bu mevzuu hukukî mü-

(1) Bu konferansın ingilizce metni The International Quaterly 1947, cilt 1,
No. 1'de neşredilmiştir.

nasebetler sahası dahiline aldı. Aynı şekilde 1885 senesinde kabul edilen İşçi sınıflarının iskân kanunu, "işçi sınıfına mensup kimselere" ev kiralama mevzuunda o vakittenberi tadil ve tesvi edilmiş olan bir şartı ima ediyordu ve bu şarta göre evin insan iskânına elverişli olması icap ediyordu. Bu suretle sahibinin kendi arzusuna göre hareket edebileceği saha tahdit edilmiş oluyordu. Aynı suretle devletlerin haricî münasebetlerinde hareketleri dolayısıyla rencide olacak sair devletlere karşı kanunen mesul oldukları muayyen hareket ve hareketsizlik sahaları ve tamamen kendi arzularına göre ve kanunî hiçbir mesuliyet terettüp etmeden hareket veya hareketten imtina edebilecekleri muayyen sahalara vardır. Hukukî mesuliyeti havi sahalara ait misaller şunlardır: Bir devletin kendi hudutları içine almış olduğu ecnebilere karşı vazifeleri (çünkü bunlar kendi devletlerinin himayesi altında kalırlar); denize sahili bulunan devletlerin kendi karasularından ecnebi ticaret gemilerine geçiş serbestisi hakkını tanımak vazifesi; kordiplomatîğe muayyen imtiyaz ve muafiyetler tanımak vazifesi; ecnebi devletlerin arazisine ve vatandaşlarına karşı ika edilen zarar ve ziyarlardan dolayı devletlerin mesuliyeti; devlet arazisinin kazanılması ve kaybedilmesi; açık denizlerden istifade; karasuları ve millî sular; anlaşmaların yapılması, tefsiri ve tatbik edilmesi... Bütün bu meseleler ve daha birçok meseleler hukukî kaidelerle tanzim edilir. Fakat bunlara ilâveten hukukçu bir devletin kendi takdirine bağlı olan ve başka devletlerin siyasi, ekonomik vesair menfaatlarını ciddî surette müteessir edebilen cinsten faaliyetleri de vardır. Meselâ, anlaşma ile mükellefiyetlere girilmiş olmadığı müddetçe, bir devlet yeter tabii servetlere malik olsa ve bunların gelişmesi dünyanın sıkışık nüfuslu sahalarını ve bu sahalardan doğan işsizliği ve ızırabı ferahlatırsa dahi, o devleti yabancı muhacirleri kabul etmeye mecbur eden hiçbir milletlerarası hukuk kaidesi yoktur. Veyahut bir devletin yabancı mallara karşı yüksek gümrük mâniaları ihdas etmesini veya seyrüsefere müsait nehirlerine yabancı gemileri sokmamasını yasak eden bir kaide yoktur. Çünkü bütün bu mevzularla birçok sair mevzular anlaşma ile devletlerarası hukukî münasebetler sahasına getirilmedikçe bu saha dışında kalmaktadırlar. Yani bu meseleler her devletin millî yetki sahası içinde sayılmaktadır. Bunun böyle olması, bu hususî sahadaki devlet hareketinden doğan tesirlerin haricte hiç bir tesir veya akis yapmayacağı demek değildir. Sadece bu sahada devletin hareket hakkının takdirine kalmış olduğu demektir.

"Millî yetki" terimi, tekniktir. Bu terim Milletler Cemiyeti Misakının 15 nci maddesinin 8 nci fıkrasında geçer ve "Devletler hukukuna

göre münhasıran” taraflardan birinin “millî yetkisi” içine giren bir meseleden doğan bir ihtilâfın hallinde Milletler Cemiyeti Konsey ve Asamblesinin tavsiyede bulunmasına mâni olmak için dercedilmiştir. Bu tâbir bazı İngiliz tebaalarına Fransız tabiiyetinin empoze edilmek istenildiği iddia edilen bazı Fransız kararnamelerinden dolayı Büyük Britanya ile Fransa arasında çıkan bir ihtilâf esnasında “Tunus ve Fas tabiiyetine ait verilen kararlarda Milletlerarası Daimî Adalet Divanı tarafından tefsir edilmiştir. Fransız Hükümeti ihtilâfın devletler hukukuna göre münhasıran kendi millî yetkisi dahilinde bulunan bir meseleden doğmuş olduğunu ve binaenaleyh bu meselede Milletler Cemiyetinin hiçbir salâhiyete sahip bulunmadığını iddia ediyordu. Daimî Adalet Divanının mütalâasında şu ibare vardır:

“Münhasıran millî yetki içinde” kelimeleri ile birden fazla devletin menfaatlarını yakinen müteessir etse dahi prensip itibariyle ve daha ziyade devletler hukuku vasıtasıyla tanzim edilmemiş olan bazı meseleler kastedilmiştir. Bu gibi meselelerde her devlet yegâne hâkimdir. Muayyen bir meselenin münhasıran bir tek devletin karar salâhiyeti dahilinde olup olmadığı esas itibariyle itibarî bir husustur ve milletlerarası münasebetlerin gelişmesine tâbidir. Meselâ devletler hukukunun bugünkü halinde Divanın fikrinde tâbiyet meseleleri bu mahdut saha dahilinde girerler.”

Fakat, Büyük Britanya ile Fransa bu mesele hakkında birçok sene evvel anlaşmalar yapmışlardı. Divanın fikrinde bu anlaşmalar neticesinde ihtilâf mevzuu millî yetki sahasından çıkıp devletler hukuku sahasına giriyordu ve neticede Milletler Cemiyeti Konseyinin salâhiyetini kaldırmak hususundaki Fransız teşebbüsü akim kaldı.

Bu salâhiyetsizlik Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 2 nci maddesinin 7 nci fıkrasında tekrar edilmiş ve bazılarının fikrinde selâhiyetsizliğin ifadesi kuvvetlendirilmiştir. Mezkûr fıkra şöyle demektedir:

“Bu antlaşmada mevcut hiçbir hüküm, Birleşmiş Milletlerin esas itibariyle herhangi bir devletin millî yetkisi içinde bulunan meselelere müdahale etmesini veyahut üyelerin bu antlaşmaya göre bu gibi meseleleri halle arzetmesini icap ettirmeyecektir. Fakat bu prensip 7 inci bölümdeki hükümlerin uygulanmasını müteessir etmeyecektir.” (Barışa karşı tehditler, barışın bozulması, ve tecavüz hareketlerine ait tedbirler.)

Bu madde hakkında ne düşünürseniz düşünün, maddenin bir iki kelime ile bir devletin kendi takdirine göre hareket edebileceği hususî bir sahayı tanımak suretiyle Devletler Hukukunun tatbikat sahasında esaslı bir tahdidini ifade ettiğine şüphe yoktur. Devletler hukuku, gelişip sa-

hasını genişlettikçe bu hususî saha gittikçe daralmaktadır. Bu münasebetle 1924 senesinin “Devletler Hukuku Britanya Yıllığı” nda çıkan Profesör Brierly'nin “Devlet Hukukunun Eksikleri” isimli makalesini zikretmek isterim. Mezkûr makalede bu mesele etraflı surette tetkik ve tenvir edilmiştir. Antlaşmalardan ve teamülden teşekkül eden Devletler Hukukunun gelişmesi sayesinde, hudutları boyuna daralmakta olan mın-takanın itibarî keyfiyetini de bilhassa tebarüz ettirmek isterim.

Uzun devreler zarfında ve mahdut hudutlar içinde devletler hukuku âlimleri arasında karşılıklı münakaşalar, bunların yazıları ve mahkeme ve hakem kararları vasıtasıyla bu hususî sahanın vüs'atı azalarak Devletler Hukukunun muhtevası ve sahası boyuna genişlemektedir. Fakat dünya, modern bir milletlerarası cemiyetin hukukî ihtiyaçlarını karşılamak için bu tedrici ve parça parça usulü bekliemez ve biz nasıl İngilterede örf ve âdet hukukunun itmamı için boyuna artan bir nispette teşriî yola başvurduysak, devletler cemiyeti de gittikçe artan derecede antlaşmalara başvurmaktadır. Bugün dünyanın şiddetle muhtaç bulunduğu hukuk tarzı sadece Devletler Hukukunun ananevî prensiplerinin gelişmesinden ibaret olmayıp yeni bir şeydir. Tecavüz yolunun kullanılması tahdit eden hukuk: şahsî hürriyet, söz hürriyeti, fikir hürriyeti ve mezhep hürriyeti gibi asgarî insan haklarını garanti eden ve tâbiyet, tâbiyet değişikliği ve tâbiyetsizlik, deniz seyrüseferi ve birçok sair iktisadî ve içtimâî hakları tanzim eden hukuk. Bu tarz hukuk yukarıda anlatılmış olan usul ile milletlerarası hukukçular tarafından geliştirilemez. Hükümetlerin efkârı umumiye tarafından tazyik edilmesi bu suretle tazyik edilen hükümetlerin de çok taraflı antlaşmalar akdetmek suretiyle harekete geçmeleri icabeder.

Bu gibi meseleleri halledecek yeni anlaşma hukukunun gelişmesi için, vatandaşların ve bunlar arasında da alelâde tatbikatçı hukukçuların tazyik icra etmeleri lâzımdır. Milletlerarası hukukçular da efkârı umumiyeye rehberlik edip, antlaşmaların tanziminde mütehassıs yardımcı olabilirler. Fakat asıl muharrik kuvvet vatandaştan doğmalı ve hükümet üzerinde tesir icra etmelidir.

Bunun içindir ki Birleşmiş Milletler antlaşmasınının 13 üncü maddesi Genel Kurula “siyasî sahada milletlerarası işbirliğinin yayılması ve gerek devletlerarası hukukun, gerekse bu hukukun taknininin mütemadi gelişmesinin teşviki” vazifesini tahmil etmektedir. Yani Devletler Hukukunun saha ve salâhiyetinin mütemadiyen genişlemesiyle millî yetki veya devlet takdiri sahasının tedrici olarak daraldığını görüyoruz. Her ne kadar hukukî münasebetler sahasının tahdidi hususunda, devletler

arasındaki münasebetlerle bir devletin içindeki münasebetler hakkında işaret ettiğim benzerlik doğru ise de, bu tahditlerin mevcudiyetinin milletlerarası cemiyette ve bir devlet gerçevesi içinde esash surette farklı neticeler doğurduğuna dikkatinizi çekmek isterim. Bir ferdin veyahut bir fertler gurupunun, kanunun kendilerine müsaade ettiği takdir sahası dahilinde, yani dahilî salâhiyeti veya hususî sahası dahilinde kalmak üzere, kendi menfaatini gözeten hareketi dolayısıyla bir devlet dahilinde ciddî bir vaziyet hâsıl olabilir. Ulaştırma veya yiyecek veyahut yakacak istihsali gibi hayatî, millî bir faaliyete mensup teşkilâtlı bir fertler gurupu, çalışmaktan imtina edebilir. Bir mülk sahibi daha küçük arazi sahiplerine evler bir mektep inşası için lâzım olan toprağı satmak istemiyebilir. İnhisarçı bir tacir gurupu fahiş fiyatlar elde etmedikçe mallarını satmaktan imtina edebilir. Cemiyete muzır olan bütün bu hareketler veya imtinalar o anda kanuna uygun olabilir. Fakat devlet hâkim vaziyette kahr ve hükümetin icraî tedbirler almak suretiyle veyahut teşriî tedbirlerle buhranı halledebileceği hususundaki ümidi mâkuldür. Halbuki, milletlerarası cemiyette bir üstün devlet yoktur. Kendi millî yetkisi dahilinde hareket eden bir devletin, kendi menfaatini gözeten hareketini frenlemek için müdahale edebilen üstün bir otorite yoktur. Bu müdahale, “birleşmiş” olmalarına rağmen müstakil devletler halini muhafaza eden Birleşmiş Milletler antlaşmasının Güvenlik Konseyi ile Genel Kurula vermiş olduğu salâhiyetlerin onlarca kullanılması halinde mümkündür ve bu salâhiyetler de ne kadar kıymetli olurlarsa olsunlar, bir devletin hükümetinin salâhiyetleri ile mukayese edilemezler. Halen, çok kere hukukî anarşiye yol açan devlet takdirine ayrılmış sahanın tahdit edilebilmesinin yegâne çaresi, milletlerarası münasebetlerde hukuk hükmünün genişletilmesine mâtuf dünya efkârı umumiyesinin gelişmesidir.

2 — *Devletler Hukukunu tatbik eden mahkemeler:*

Devletler hukukunun muhtevası ile bu hukuku tatbik eden mahkemeler hakkında bir hukukçunun fikir sahibi olabilmesinin en kestirme yolu, halen 1919 dan 1942 ye kadar (1942 dahil) olan seneleri ihtiva eden ve Profesör Lauterpacht tarafından neşredilmiş olan “Devletler Umumî Hukuku dâvalarına ait senelik tahlil ve raporlar” ın ciltlerinden birine bir saat hasretmektir. Bu raporların esas ittihaz ettikleri mevzu tasniflerini saymamda fayda yoktur. Fakat kararları veren mahkemeleri saymak faydalıdır. Bu mahkemeler ya beynelmilel veya millîdir. Milletlerarası mahkemeler arasında, Laheydeki Milletlerarası Daimî Adalet Divanı, Laheydeki Daimî Hakem Mahkemesini, hususî hakem heyetlerini,

ikişer devlet tarafından tesis edilmiş talepler komisyonlarını, ve Birinci Dünya Harbini bitiren barış antlaşmaları ile tesis edilen muhtelit hakem mahkemelerini bulacaksınız! “Devletler Hukuku Britanya Yılığının” 1930 nüshasındaki Mr. Beckett’in makalesi ve Profesör Lauterpacht tarafından yazılmış ve 1934 de neşredilmiş olan “Devletler Hukukunda Milletlerarası Daimî Adalet Divanının temin ettiği gelişme” ismindeki kitap, faaliyetinin ilk 10 senesi zarfında bile Daimî Adalet Divanının ne büyük bir hizmette bulunduğunu size gösterecektir. Bunlardan başka dünyanın her tarafındaki millî mahkemeler de hizmette bulunmaktadır.

Britanya mahkemelerinin Devletler Hukuku manzumesine hizmette bulunmalarına fırsat veren ve son zamanlarda ceryan etmiş olan birkaç dâvayı zikretmek isterim: İhtilâl Hükümetinin tanınmasına dair Luther’in Sagor aleyhine açtığı dava; Duff Development Co. nin Kelantan (1) Hükümeti ile Jupiter aleyhine açmış olduğu ve devletlerin, hükümetlerin ve mallarının hukukî takibattan masuniyetine ait olan dâva; diplomatik muafiyetler hakkındaki Engelke-Musmann dâvası; Re Piracy Jure Gentium dâvası; İspanya dahilî harbinden çıkan meselelere dair Cristina ve Arantzazu Mendi dâvaları; âmme malı yabancı müsellâh bir geminin vaziyetine dair Chung Chi Chung tarafından kiral aleyhine açılan bir dâva; ve bir düşman tarafından arazinin cebren işgalinin tesirlerine dair olup Sovfracht tarafından Gebrvan Udens Scheepvarten Agentuur Maatschappij aleyhine açılan dâva. Yukarıda bahsi geçen “Yıllık Tahlil” ciltlerine bir bakış bile içinizden birçoklarının, dünyanın her tarafından verilmiş olan kararların çokluğu ve tenevvüü karşısında hayrete düşürecektir. Her sene milletlerarası ve millî mahkemelerden bu ciltlere ithali icabeden yüzden fazla karar çıkmaktadır.

İngiliz hukukunda fertlerin hakları ve vazifeleri kısmen örfü âdet hukuku veya nısfet kaideleri veyahut da statü ile yaratılır ve kısmen de bu fertlerin akitler yapmak veya vaziyetlerini değiştirmek suretiyle kendi faaliyetleri tarafından meydana getirilir. Aynı suretle Devletler Hukukunda da devletlerin haklarıyla vazifelerinin birçokları, açık denizlerde seyrüsefer hürriyetine dair meseleler, karasularından ticaret gemilerinin geçiş serbestisi hakkı, başka devletlerin tebaalarına karşı ika edilen adaltsizlik veya sair haksızlıklar dolayısıyla devletlerin mesuliyeti, diplomasi imtiyaz ve muafiyetleri vesaire gibi mutad ve bağlayıcı kaidelerden doğarken, diğer taraftan da adetleri boyuna artan başka haklar ve vazifeler de devletlerin kendi rızaları ile yaptıkları iki veya çok taraflı anlaşmalarla bu devletlere verilmekte ve tahmil edilmektedir. Bu anlaşmalara

(1) Malaya Devletlerinden biri.

ait misallerden bazıları şunlardır: İadei mücrimin anlaşmaları, 1882 senesinde yapılan kuzey denizdeki balıkçılığa dair anlaşma, Amerikan sularında veya yakınında Britanya gemilerinin alkollü içkiler taşımalarına dair 1924 senesindeki Anglo - Amerikan içki anlaşması, afyon ve ilâçların imalini, satışını, ithalini ve ihracını tanzim eden 1925 senesindeki afyon ve ilâçlar anlaşması. Son elli senenin başlıca vasıflarından biri, vâsi bir anlaşma hukuku yaratan çok taraflı anlaşmalar yapılması olmuştur. Mafih bu anlaşmalar daha ziyade nakliyat, hava, deniz seyrüseferi, posta vesair ulaştırmalar, telif hakları, patentler ve alâmeti farikalar, gümrükler, hıfzıssıhha, balıkçılık vesâire gibi teknik sahalara münhasır kalmıştır. Bu hukuk manzumesinden bazan "Milletlerarası Kanun" diye bahsedilmektedir. Bu tâbir, ancak bir kıyaslama olduğu hatırd tutuldukça tehlike arz etmez. Çünkü, milletlerarası kanun yoktur, ve bir anlaşma, bir statünün aksine olarak, ancak anlaşmayı kabul edenler için bağlayıcıdır.

Milletlerarası Daimî Adalet Divanının kararlarına bakarak - bu kararlar ister "stricte sensu" olsunlar, ister Milletler Cemiyeti Konseyinin talebi üzerine verilmiş istişarî mütalâa halinde olsunlar - bunlardan çoğunun, anlaşma mükellefiyetlerine dair olduklarını görürüz. 1922 ile 1940 seneleri arasında Daimî Divan (ben bu ismi kullanacağım) otuz karar, yirmi yedi istişarî mütalâa, ve bir kaç tane de muvakkat karar vermiştir. Son söylediğimiz kararları nazarı itibare almazsak, diğer karar ve mütalâaların çoğunun anlaşmalardan doğan meselelere dair olduğunu ve bunlardan mühim bir kısmının da Birinci Dünya Harbini bitiren barış antlaşmalarından veya bu antlaşmalara ek anlaşmalardan doğan meselelere dair olduğunu görürüz. Anlaşmalar dolayısıyla Daimî Divana götürülen dâvaların mevzuları arasında şunlar zikredilebilir: Polonya ile Rusya arasında harp varken Almanya tarafsız kalırsa Kiel kanalının vaziyeti; Yukarı Silezyada ve Arnavutlukta azınlıkların mektepleri, Danzig'in ve Memel'in vaziyetleri; Oder ve Tuna nehirlerinde seyrüsefer; Milletlerarası Çalışma teşkilâtının statüsü; Avusturya - Almanya gümrük ittifadının meşruiyeti; Britanya Mandater Hükümeti tarafından muharrik kuvvet, elektrik ve suya müteallik Filistinde verilmiş bazı imtiyazlar; Fransa'nın İsviçreye hemhudut olduğu kısımlarında bazı serbest sahalalar; Belçikanın Meuse nehri sularının akışını değiştirmesi üzerine Holanda ile Belçika arasında çıkan ihtilâf.

Şu dört davadan bilhassa bahsetmek isterim: Lotus, Doğu Greenland, Mavro - Matis ve Danzig demiryolu memurları.

Lotus davası, hem şahıs hem coğrafi bakımdan, devletlerin cezaî kaza sahasını tayin etmesi gibi Devletler Hukukunun esaslî bir mevzuu-

nu ortaya koymuştur. Açık denizde bir Fransız ile bir Türk ticaret gemisi çarpışmış ve neticede Türk gemisi batmış ve 8 Türk vatandaşı ölmüştü. Fransız gemisi İstanbula geldiği vakit Türk kaptanı ile Fransız gemi süvarisi ölüme sebebiyet vermeden dolayı takibata tâbi tutuldu ve mahkûm edildiler. Fransa Hükümeti bunu protesto etti ve açık denizlerde bir ecnebi tarafından ecnebi bir gemide ika edilen bir fiil dolayısıyla Türkiyenin cezaî takibat yapma salâhiyetini haiz olmadığını ve bu gibi hareketlere ait salâhiyetlerin münhasıran o geminin taşıdığı bayrağın mensup olduğu devlete ait bulunduğunu iddia etti. Türkiye, Daimî Divan statüsüne iştirak etmemiştir, ve ihtilâfı Divana götürmeye mecbur değildi. Fakat ihtilâfı Divana arz etmek hususunda Fransa ile mutabık kaldı. 1923 senesinde aktedilmiş olan ve diğer devletler meyânında Fransa ve Türkiyenin de iştirak ettiği Lozan Barış Antlaşması mucibince Türkiyedeki Kapitülasyonlar rejimi lâğvedilmişti, ve aynı tarihli bir ek anlaşma ile Türkiye kendisi ile sair devletler arasında (Fransa dahil) çıkacak kazaî salâhiyet meselelerinin Devletler Hukuku prensiplerine uygun olarak halledilmesine rıza göstermişti. Divanın cevaplandırmakla vazifeli olduğu mesele, Türkiyeye Fransız gemi süvarisine ceza tatbiki salâhiyetini veren müspet bir Devletler Hukuku kaidesinin mevcut olup olmadığı değil, böyle bir salâhiyetin kullanılmasını meneden herhangi bir kaidenin mevcut olup olmadığı idi. Başkanın müspet olarak verdiği ve kararı neticelendiren reyî ile Divan, Türkiyenin Devletler Hukukuna muhalif hareket etmemiş olduğuna karar verdi. Kararın esasını teşkil eden prensip şu idi: Fransız süvarisinin suç teşkil eden ihmali her ne kadar Fransız gemisinde vukubulmuşsa da, bu ihmalin tesiri kendisini Türk gemisinde göstermiş, ve her ne kadar Fransız süvarisi o anda bedenen Türk kaza sahasının hudutları dahilinde değil idise de, bu suretle bu salâhiyetin çerçevesi içine girmiştir. Divanın kararına muhalif olan âzalar da bu prensipte mutabık idiler. Fakat bu prensibin dava vakıalarına tatbik edilmesine muhalif idiler. Kararlar çok fazla tafsilâtlı idi. Amerikan, Belçika, İngiliz, Fransız ve İtalyan kararları zikredilmiştir. Umumî kanaate göre kararın tesiri neticesinde Devletler Hukuku “objektif mülkî kaza salâhiyeti” denilen şeyi kati surette tanımıştır. Yani ceza salâhiyetinin, mücrimin suçu işlediği tarihte bulunduğu devlet arazisine münhasır olmadığı kaidesini tanımıştır.

Doğu Greenland davası, Danimarka ile Norveç arasında çıkan bir ihtilâf idi. Bu dava Daimî Divana geldi, çünkü her iki taraf Divan statüsündeki “ihtiyarî şart” denilen hükmü imza etmişlerdi ve bu maddeyi imza eden devletler, mezkûr maddede tasrih edilen hukukî ihtilâflar tas-

nifine giren meselelerde Divanın selâhiyetini kendi aralarında tanıma mecbur idiler. Kısaca bu davanın mevzuu şu idi: Danimarka her ne kadar Greenland'ın bir kısmını bilfiil işgal etmiş olmasına rağmen kendisinin, kıtanın heyeti umumiyesi üzerinde uzun zamandan beri hükümranlık icra etmiş bulunduğu halde Norveçin 1931 senesinde bir beyanname neşrederek, "Doğu Greenland da bazı araziyi işgal etmiş olduğunu" ilân etmesinden şikâyetçi idi. Uzun hukukî ve tarihî tartışmalardan, resmî vesair evrâkın incelenmesinden sonra Divan 2 hâkime karşı 12 hâkimden ibaret bir çoğunlukla Danimarkanın iddiasını vârit gördü. Ve fiyatta Danimarkanın, bir milyon mil kareye yakın olan bu adanın heyeti umumiyesi üzerindeki hükümranlık haklarını tanıdı. Verilen karar sağlam bir hak iddiası için lâzım olan şartlar, hükümranlık icrasının devamını ispat için lâzım gelen hareketlerin cinsi, diplomatik görüşmeler esnasında vaki kabullerin tesiri hakkında çok malûmat ihtiva etmektedir.

Daimî Divan, devletler arasında çıkan ihtilâfların halli için bir mahkeme idi ve fertler kendi başlarına bu mahkemeye başvuramazlardı. Mavromatis Mavromatis imtiyazları davası Divanın bir fert ile eenebi bir devlet arasında başgösteren bir ihtilâfın halline ne suretle gireceğini gösterir. Birinci Dünya Harbinden evvel selâhiyetli Osmanlı makamları Yunan tebaasından Mavromatis isminde birine Filistinde su işlerine ve elektrik tenviratına ait birtakım imtiyazlar vermişlerdi. Harpten sonra Britanya Mandater Hükümeti, Rutenberg ismindeki birine harpten evvelki imtiyazları tecavüz eden bir imtiyaz verdi. Mavromatis protesto etti ve Britanya Sömürge Nezaretinden tazminat almaya teşebbüs etti. Mavromatisin Sömürge Nezareti ile görüşmeleri netice vermeyince davasını Yunan Hükümeti ele aldı. Divanın çoğunlukla verdiği kararda şu ibare vardır: "Bunun üzerine ihtilâf yeni bir safhaya girdi, Devletler Hukuku sahasına girdi ve iki devlet arasında bir ihtilâf oldu." Divanın kararına göre vaziyet böyle olunca, "bir devlet tatbikatta kendi haklarını tebaalarının şahsında devletler hukuku kaidelerine riayet edilmesinin temini haklarını müdafaa etmektedir". Daha sonra da karar şöyle demektedir: "Bir devlet bir kere kendi tebaasından biri hesabına devletlerarası bir mahkeme huzurunda bir davayı ele aldımı, mahkeme nazarında yegâne davacı devlettir."

Danzig demiryolları memurları davasında verdiği istişarî mütalâada Divan, Devletler Hukukunda fertlerin vaziyeti hakkında mühim bir izahatta bulundu. Her ne kadar Divan milletlerarası bir anlaşmanın mezkûr davada Polonya ile Danzig serbest şehri arasında, Polonya de-

miryolu idaresine devredilmiş bazı Danzig demiryolu memurlarının haklarına dair bir anlaşma “kendi başına hususî şahıslar için doğrudan doğruya haklar ve mükellefiyetler yaratamayacağını” kabul ediyorsa da, “âkit tarafların niyetlerine göre milletlerarası bir anlaşmanın asıl maksadı, şahsî haklar ve mükellefiyetler yaratan ve millî mahkemelerce infaz edilebilecek olan bazı muayyen kaidelerin âkitlerce kabul edilmesi olabilir. “Ve bu davada Polonya anlaşmayı kendi belediye kanunlarını anlaşma hükümlerine uygun olarak yapmalı idiler. Danzig memurları Polonya mahkemelerinde haklarını arayabilsinler. Şahsî hakların, yaratıldıkları takdirde ve zamanda, Devletler Hukuku sahasına mı, yoksa millî hukuk sahasına mı girecekleri meselesinin münakaşa götürür bir mevzu olduğuna dikkatinizi çekmek isterim. Bu mevzu hakkında mütalâa beyan etmemeyi tercih ederim.

3 — *Milletlerarası hükümlere ve kararlara riayet:*

Milletlerarası mahkemelerin hükümlerine ve kararlarına karşı gösterilen riayet kâfi derecede takdir edilmemiştir. Daimî Divanın kararını infaz etmekten imtina eden bir tarafa ait tek bir misal yoktur. Ve herhangi milletlerarası bir ihtilâfla alâkadar bir tarafın, Divanın bir hükmünü veya kararını tatbik etmekten imtina etmesi çok nadir bir vakadır. Obstrüksiyon, muamelenin daha erken safhalarında ifade bulur. Bazan bir devlet bir ihtilâfı arzetmekten kaçınır, fakat bir kere arz etti mi, kendisi için ne kadar gayrimüsait olursa olsun neticeye sadık kalır. Daimî Divanın polisi veya icra memuru yoktu, fakat mühim olan şey infaz değil, riayettir.

Sözlerimi bitirirken, iki sebepten dolayı İngiliz hukukçularından Devletler Hukuku ile daha yakından alâkadar olmalarını rica ederim. Bu sebeplerden biri şudur: Birçok İngiliz hukukçu nesilleri tarafından geliştirilmiş olan İngiltere örfü âdet hukuku ve nasafet prensipleri, geniş ve şümüllü bir milletlerarası hukuk sisteminin tesis edilmesinde icap ettiği kadar tesir icra edemiyorlar. Devletler Hukukunun çok geniş olan muhtevası hakkında size bir fikir verebilmiş olduğumu ümit ederim. Fakat bu hukuk daha henüz plâstik bir haldedir, ve sayet herhangi bir zaman bu hukuk devletlerarası münasebetlerin bütün müessir sahasını kaplayabilecekse çok genişletilmesi lâzımdır. Milletlerarası Adalet Divanının statüsününün 38 inci maddesinde denildiği gibi, bu genişletilmenin başlıca membalarından biri, “..... medenî milletlerce kabul edilmiş olan umumî hukuk prensipleri” olmuştur ve olacaktır.

İngiliz hukukçuları, tatbikatçı milletlerarası mahkemelerde âza

olarak, bunun gibi cemiyetlere iltihak ederek, anlaşmaların ve makalelerin yazıcıları olarak, ve umumî olarak Devletler Hukukunu meslekî alâkalarının sahası dahiline kabul ederek bu mevzua daha çok vakit ve alâka hasretmedikleri müddetçe, İngilterenin en karakteristik mahsullerinden ve en kıymetli ihracatından biri olan İngiliz hukuku, milletler arasında kanunun hâkimiyetini tesis etme işinde kendisine terettüp eden vazifeyi göremeyecektir. Biz her vakit büyük sömürgecilerdik ve oralara gidenler kanunlarımızı da beraberlerinde götürdüler. Milletlerarası sahada da buna benzer bir fırsatı ihmal etmemeliyiz.

Ricamın diğer sebebi, millî vazifeden ileri gelir. Bir kimsenin menî alâkaları kendi vilâyetine ve hattâ kendi memleketine münhasır kaldığı müddetçe, o kimse iyi bir vatandaş olamaz. İyi bir vatandaş vaktinin bir kısmını dünya vatandaşı olma hasretmelidir. Hiçbir İngiliz hukukçusunun, devletlerin hukukî münasebetlerini tanzim eden ve hukukî ihtilâflarını halleden prensipleri ihmal edemeyeceği de bir hakikat değil midir? Bugün burada bulunanların çoğunun inandığı veçhile, dünya devletlerinin emin ve müessir bir şekilde teşkilâtlanabilmesinin yegâne esasının hukukî bir nizam olabileceği kaziyesi hakikat ise, her hukukçunun bu ameliyeye ya faal olarak veyahut fikirleri ile sadece bir unsur olarak yardım etmesi şart olan bir vazife değil midir? Harbin sonundan beri ecnebi memleketlerle ve şahıslarla sık sık temas etmiş olan herhangi bir kimse, millî prestijimizin yirmibeş senedenberi hiçbir vakit bu derece yükselmemiş olduğu hususundaki ifademın doğruluğunu teyit edecektir. Dünyanın büyük bir kısmı üzerinde bizim yaşama tarzımız ve hür müesseselerimizle, bunların sıkıntı içindeki dayanıklılığı çok büyük bir tesir yapmıştır. Bu müesseselerin gelişmesinde ve teminatında hukukumuz büyük bir rol oynamıştır ve şimdi de dünya bu ananın daha geniş bir sahaya teşmilini beklemektedir.